

जाहिरातीचे दर.

हाटाल पत्र्यावर चौकशी करावी.

ध्वव्यापक, अर्थ, 'दुर्गाधिनस' पुणे र.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल इशाले माफ)

किरकोळ अंकास एक आणा.

'अर्थ' पत्र प्रधान: 'शक्ति' कौटिल्य: अर्थमूलो धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख ५ फेब्रुवारी, १९४१

अंक ६

सर्धं नन्देचो क्रायड् डपाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) करणाग कारखाना.

पायोनियर डाइंग हाऊस

कोपाचें कापड (Casement cloth), दागचे पडदे, टेबल कपडें इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळवत. कारखाना—
भिकारदास मारुती रोड, दातिवाडी, पुणे.

डॉ. एन. आर. राजोपाध्ये

यांचे

अँसगोल or पौष्टिक पिल्स ध्या. किंमत १२ आ. फक्त सोल एजेंट: "वेलणकर वनौषधालय", तुळशीबाग रस्ता, पुणे. एजन्सी देणे आहे. एक आण्णाचा स्टॅप पाठवून विचारले.

देशी औषधें तयार करणारा
महाराष्ट्रांतील प्रमुख कारखाना
पं. (अॅनिमिया) व सर्व प्रकारच्या आजारांनंतर येणाऱ्या

अशक्ततेवर

रक्तवर्धक

वापरा.

सर्वत्र मिळते.

—: केंद्रे:—

पुणे, मुंबई, उमरावती, नागपूर, सांगली,
कोल्हापूर, हुबळी.

आयुर्वेद रसशाळा

पुणे, लि. पुणे ४.

हास्य-विनोद-करमणूक

म्हणजेच

लग्न पहावं करून

दिग्दर्शक: विनायक

भूमिका: दामुअण्णा

मालवणकर

७ वा आठवडा

मि न र्हा - पुणे

डॉ. एन. आर. राजोपाध्ये यांचे खास

देखरेखीखाली चाललेले

"वेलणकर वनौषधालय"

येथे सर्व नव्येच्या वनस्पति व सिद्धोपधी मिळतील. १ पेशापान ते सिद्धोपधीपर्यंत मिळण्याचे हे पुण्यातील पहिलेच दुकान होय. येथे रोगी तपासून औषध देण्याचीही सोय आहे. दुप्यावर दर रविवारी सकाळी मोफत औषध दिले जाते.

उघडण्याची वेळ:—सकाळी ८।। ते १२ व दुपारी ३।। ते ८ पर्यंत.

पत्ता: "वेलणकर वनौषधालय" तुळशीबाग रस्ता, पुणे.

बँका व कचेऱ्या यांस उपयुक्त असा एक

बीफ साईज

टा इ फ र फ ट र

कोरा अचून

स्वस्त विकाऊ आहे.

चोकराी करा:-

अवर होम, ६१९ शानवार पुणे. टेलिफोन नं. ९/११५.

विविध माहिती

बँकचा सुटी

शनिवार, ता. ८ रोजी मोहरमनिमित्त बँका बंद राहातील.

इमर्जन्सी कमिशन

हिंदी लष्करातील इमर्जन्सी कमिशनसाठी अर्ज करणाऱ्या उमेदवारांची पहिली परीक्षा मुंबई प्रांताच्या प्रत्येक विभागाच्या केंद्रात, म्हणजे अहमदाबाद, पुणे अगर वेळगांव, येथे प्रथम घेण्यात येईल. त्यासाठी एक स्थानिक कमिटी नेमण्यात येईल.

आय. सी. एस. अधिकारी गव्हर्नरांचे हाताखाली या

ब्रह्मदेशात नेमण्यात आलेल्या काटकसर कमिटीच्या शिफारसी प्रसिद्ध करण्यात आल्या आहेत. भारतमंत्र्यांचे हाताखालील नोकरवर्ग गव्हर्नरांचे नियंत्रणाखाली असावा व ह्या नोकरवर्गाची निवड ह्यापुढे ब्रह्मी लोकांतूनच व्हावी, हायकोर्टे जज्यांची संख्या कमी करण्यात यावी, वगैरे सूचना कमिटीने केल्या आहेत.

ब्रीसळा देणगी

व्हाइसरॉयच्या युद्धविषयक फंडातील ५ लक्ष रुपयांचा विनियोग ग्रीस देशास कपास कापड नजर करण्याकडे केला जाणार आहे. कापडाच्या गिरण्याहि तितकेंच कापड आपण होऊन नजर करतील, अशी अपेक्षा असून वेगवेगळ्या गिरणी-मालक संघांकडे त्याबाबत पत्रव्यवहार चालू आहे.

ट्रेझरी बिलोवर ११ आ. ६ पै व्याजाचा दर

रिझर्व्ह बँकेने गेल्या आठवड्यात हिंदुस्थान सरकारची १ कोटी रुपयांची ट्रेझरी बिलो विकली, त्यावर व्याजाचा सरासरी दर द. सा. द. शे. ११ आ. ६ पै पडला.

रेडिओ परवाना फीचे उतस

जुलै ते सप्टेंबर, १९४० ह्या तीन महिन्यांत रेडिओ लायसेन्सचे एकूण उतस २,५४,३१० रुपये झाले. १९३९ च्या तत्सम सहामार्हींत ते २,०९,२९२ रुपये झाले होते.

रेडिओच्या आयातीवरील जकात

रेडिओ व त्यास लागणारे सामान ह्यांच्या आयातीवरील जकातीचे उतस जुलै ते सप्टेंबर, १९३९ ह्या त्रिमार्हींत ४,४७,००० रुपये झाले. १९३९ साली ह्याच त्रिमार्हींत ते ४,२७,००० रुपये झाले होते.

ग्रेट ब्रिटनची चहाची खरेदी

ग्रेट ब्रिटन हिंदुस्थानांतून चालू वर्षी २७ कोटी पौंड चहा विकत घेणार आहे. ह्यापैकी २२१ कोटी पौंड चहा उत्तर हिंदुस्थानातील मळ्यांचा घेण्यात येईल.

मालवहातुकीच्या मोटारदळींची सक्तीने खरेदी मालवहातुकीच्या मोटारी लष्करी उपयोगासाठी, म्हणजे मुख्यतः त्या चालविण्यास शिकविण्याकरिता, कमी पडत आहेत. म्हणून, हिंदुस्थान सरकार अशा मोटारी विकत घेणार आहे. पुरेशा मोटारी मिळाल्या नाहीत, तर सक्तीने त्या विकत घेतल्या जातील.

हिंदी टपाल सुरक्षित

हिंदुस्थानांतून ग्रेट ब्रिटनकडे जाणारे टपाल शुद्धपक्षाच्या कारवाईने नाश पावल्याची माहिती अद्याप आलेली नाही, असे कॅप्टन वॉटरहाउस ह्यांनी कॉमन्स सभेत सांगितले.

छत्रगुहास आणखी नियंत्रण

छत्रगुहास परदेशात मागणी कमी झाल्यामुळे त्याची हिंदुस्थानातील लागवड कमी करणे आवश्यक झाले आहे. केंद्रित करी लागवडीचे क्षेत्र मर्यादित करतील, त्यांची भरपाई करण्यात यावी, अशी त्या संवेधात एक सूचना आहे. १४ फेब्रुवारी रोजी दिल्ली येथे मध्यवर्ती व प्रांतिक सरकारांची एक परिषद भरणा आहे; तीमध्ये ह्या प्रश्नाचा विचार केला जाईल.

कामकरी वर्गाच्या हिताचे प्रश्न

प्रांतिक मंडळांच्या दिल्ली येथे भरलेल्या परिषदेत हिंदुस्थान सरकारचे मंत्री, सर ए. रामस्वामी मुद्दळियार, ह्यांनी सांगितले की, युद्ध चालू असतानाहि कामकरी वर्गाच्या हिताच्या प्रश्नांचा विचार होणे अगत्याचे आहे.

युद्धोत्तर सामाजिक घटना

ब्रिटिश सरकारचे मंत्री, मि. डेव्हिस, नुकतेच म्हणाले की सध्याची आर्थिक व सामाजिक घटना युद्धाचे समाप्तीनंतर बदलली जाऊन अधिक समतेची व न्यायाची होणे अपरिहार्य आहे.

जपानची राज्यतृष्णा

पूर्व एशियात जपानचे वर्चस्व स्थापन झाले पाहिजे आणि त्याच्या मार्गात अमेरिका आल्यास आपण योग्य तो उपाय अमलात आणल्याबाबतून रहाणार नाही अशी धमकी जपानी मुत्सदी व वृत्तपत्रे देत आहेत. ह्याच्या उलट, जपानची राजकीय महत्वाकांक्षा जगाच्या शांततेस धातुक असल्याचे चिनी पुढारी सांगत आहेत.

आणखी एक बजेट

ग्रेट ब्रिटनचा युद्धखर्च वाढत आहे, त्याची तरतूद करण्याकरिता कॉमन्स सभेची आणखी करावादीस संमति मिळविण्याकरिता १०० कोटी पौंडांचे बजेट ब्रिटिश फूडनॉर्स, सर क्रिंजले बुड, हे त्या सभेस लवकरच सादर करतील. चालू वर्षातील हे तिसरे बजेट आहे.

गव्हर्नमेंट टेलिफोन बॉर्ड

मुंबई, कलकत्ता, व मद्रास येथील टेलिफोन कंपन्यांचे व्यवहार हिंदुस्थान सरकार स्वतःकडे घेणार असल्याचे मार्गेच प्रसिद्ध झाले आहे. त्यासाठी वरील नांवाने एक सरकारी कंपनी स्थापन करण्यात आली आहे. तिचे, पोस्ट व तार खात्याचे डायरेक्टर जनरल हे मॅनेजिंग डायरेक्टर म्हणून काम पहातील. ह्या कंपनीच्या नांवाने सरकार मुंबई, कलकत्ता व मद्रास ह्या कंपन्यांचे भाग विकत घेईल. हिंदुस्थान सरकारची योजना ह्या कंपन्यांचे भागीदारांपुढे मांडण्यात येईल व ती तीन चतुर्थांस भागीदारांनी मान्य केली तर पुढील व्यवहार पुरा केला जाईल.

प्रवाह बदलण्याची योजना

सिंधु नदीचा प्रवाह लारसाना शहरापाशी बदलून तो ५० फूट फंद व ८ फूट स्रोत असे एक पात्र सणून त्यांतून नेण्याची योजना सिंध सरकारपुढे आहे. लारसान्याजवळील पाण्याचे धरण व कालवा ह्यांचे त्यामुळे संरक्षण होईल, अशी अपेक्षा आहे. नवा प्रवाह खैरपूर संस्थानांतून जाईल, त्यास त्या संस्थानाचा विरोध आहे.

अनुक्रमिका

१. विविध माहिती ... १२	२. शेतकऱ्यांच्या आर्थिक दुःस्थितीचे निवारण ... ६३	३. मुंबई येथील सोन्याचाढीचा बाजार ... ६४	४. वर्षासर्त ... ६४	५. स्टुट-विचार ... ६५	६. हिल्टरची अमेरिकेस धमकी-अमेरिकन मालाचा राशियाभारत जर्मनीत पुरवठा - हिंदुस्थानांत जपानी मालाची वाढती	७. आयात-वनीन कारखान्यांची सोडवणीत स्थापना-साग्याचे जोडे ... ६६	८. औद्योगिक संशोधनाच्या कायद्या विस्तार ... ६६	९. हिस्टॉरिकल अँड एक नॅशनल असोसिएशन ... ६७	१०. ऐतिहासिक व अर्थशास्त्र-विषयक निबंध ... ६८	११. कायद्याचे हिंदुस्थानांत उदात्त ... ७०	१२. निवडक बाजारभाव ... ७०
------------------------	---	--	---------------------	-----------------------	---	--	--	--	---	---	---------------------------

अर्थ

बुधवार, ता. ५ फेब्रुवारी, १९४१

शेतकऱ्यांच्या आर्थिक दुःस्थितीचे निवारण*

हिंदी शेतकऱ्यांचा कर्जबाजारीपणा प्रसिद्ध आहे. त्यांच्या आर्थिक परिस्थितीत सुधारणा होण्यावर देशाची औद्योगिक प्रगति थोड्याफार अंशानी अवलंबून आहे व औद्योगिक प्रगति झाल्याविना हिंदी लोकांचे शैतीवरील अवलंबन कमी होणें शक्य नाही, असा शैती व उद्योगधंदे ह्यांचा परस्पर संबंध आहे. हिंदी शेतकऱ्यांच्या आर्थिक उन्नतीकडे पाश्चात्य राष्ट्रांतील कारखानदारांचेही लक्ष असते, कारण त्यांचा माल हिंदुस्थानांत सपणें ही गोष्ट हिंदी शेतकऱ्यांच्या विक्रय सामर्थ्याशी निगडित आहे. मॅचेस्टर येथील गिरण्यांच्या कापडाचा उठाव, हिंदुस्थानांत दोन-चार प्रांतांत दुष्काळ पडला तर होऊं शकत नाही; मग हिंदी कारखानदारांच्या मालाचे संपादक त्यांचा परिणाम झाल्यासरीज कसा राहिल! हिंदुस्थानांतील बहुसंख्य लोक शैतीवरच आपली उपजीविका करतात, ह्या दृष्टीने आणि त्यांच्या स्वतःच्या योगक्षेमाचे दृष्टीनेहि त्यांच्या कर्जबाजारीपणाचा प्रश्न विशेष महत्त्वाचा आहे, हें उघड आहे.

“हिंदी शेतकरी जन्मतःच कर्जबाजारी असतात, ते कर्जांतच आयुष्य कंठितात व मृत्युनंतरहि आपल्या वंशजांवर कर्जाचा बोजा शिद्ध करून ठेवतात,” असे त्यांच्या कर्जबाजारीपणाचे वर्णन शेतकी कमिशनने यथार्थपणें केले आहे. १९३० सालच्या बँकिंग कांमिटीने, हिंदी शेतकऱ्यांचा कर्जाचा अंदाजी आकडा ९०० कोटी रुपये सांगितला होता. त्यानंतर आलेल्या मंदीमुळे शैतीच्या मालाचे बाजारभाव एकदम उतरले व त्या कारणाने शेतकऱ्यांचे उत्पन्न कमी होऊन त्यांची परतफेड करण्याची पात्रता नाहीशी झाली व पैशाचे मापांत व्यक्त होणारा कर्जाचा बोजा कायमच राहिला. सावकारांनी आपल्या पैशाच्या वसुलीसाठी कुळांस तगादा लावला व कित्येकांच्या जमिनी लिखावास निवाल्या. उदरनिर्वाहाचे साधन न उरल्याकारणाने

*“मॅकिन्झिअल डेट लेक्चरेशन इन रिलेशन टु इरल केडिट.” लेखकः—श्री. एन. जी. अम्बकर, फेडरेशन ऑफ इंडियन चॅम्बर ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्री, न्यू दिल्ली, वृ. सं. १०२.

सर्वजनिक शांततेस शीका उत्पन्न होण्यातकी गंभीर परिस्थिति निर्माण झाली व प्रांतिक सरकारांस कर्जनिवारणाचा प्रश्न तातडीने हाती घेणे अन्यायकारक झाले. शेतकऱ्यांस प्राप्तपरिस्थितीत थोडीफार कर्जफेडीची तहकुबी मिळाली, हा प्रांतिक सरकारांच्या कायद्यांचा मूळ उद्देश होता. परंतु, हेतूहून त्या कायद्यां व्यापक स्वरूप प्राप्त होत जाऊन, शेतकरी व सावकार ह्यांच्यामधील व्यवहारांवर नियंत्रण ठेवण्याचा व त्यांचे संबंध कायमचे निश्चित करण्याचा प्रयत्न सुरू झाला. १९३९ चे असेर युद्धास प्रारंभ झाल्यानंतर बहुसंख्य प्रांतांच्या लोकनियुक्त प्रांतिक प्रधान मंडळांनी राजीनाम दिले व शेतकऱ्यांच्या कर्जनिवारणाचा प्रश्न सोडविण्याचे प्रयत्न थोडे मंदगतीने झाले. ह्यामुळे, गेल्या दहा वर्षांतील त्या संबंधांतील प्रयत्नांचा एकसमयावच्छेद करून विचार करण्यास व त्यांतील असलेले दोष कसे सुधारता येतील ह्याची चर्चा करण्यास हा समय अत्यंत सोईचा आहे. फेडरेशन ऑफ इंडियन चॅम्बर ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्रीच्या संशोधन सात्यातर्फी श्री. एन. जी. अम्बकर एम. एससी. (लंडन) ह्यांनी शेतकऱ्यांच्या कर्जनिवारणाच्या प्रांतिक कायद्यांची छाननी करणारे एक सुमारे १०० पृष्ठांचे पुस्तक प्रसिद्ध केले आहे, ते ह्या प्रश्नांत लक्ष घालणारांस अत्यंत उपयुक्त वाटेल. कर्जनिवारणाबाबत कायद्यांसाठी कांही अल्पकालीन सूट देणारे आहेत व कांही दीर्घकालीन सूट देणारे आहेत. ह्या दोन्ही प्रकारच्या कायद्यांचे हेतु मुख्यतः तीन म्हणजे (१) कर्जाची रक्कम कमी करून त्याचा बोजा हलका करणे, (२) सावकारांच्या धंद्याचे नियंत्रण करणे व भांडवल पुरविणाऱ्या सुनिश्चित संस्था स्थापन करणे आणि (३) सावकारांच्या गैरवाजवी कारवायांपासून शेतकऱ्यांचे सर्व तऱ्हेने (विशेषतः मालमतेचे) संरक्षण करणे, हे होत. ह्यांपैकी, कर्जाचा बोजा हलका करण्याचे काम एकदाच करावयाचे आहे. ते चालू रहाणारे काम नाही व त्यासंबंधांतील कायदा अल्पकालीन अंमलबजावणीचा असणे स्वाभाविक आहे. बाकीच्या गोष्टी साध्य करणारे कायदे दीर्घकाल चालू राहणे अवश्य आहे.

श्री. अम्बकर ह्यांनी आपल्या पुस्तकांत प्रथम कर्जनिवारक कायद्यांचे वरील मुद्यांस अनुसरून विवेचन केले आहे व नंतर त्या कायद्यांच्या अंमलबजावणीची हकीकत दिली आहे. शेतकऱ्यांस कर्ज देणाऱ्या सावकारांचे व्यवहार रिझर्व बँकेचे कक्षेत येत नाहीत व त्यामुळे देशाच्या बँकिंगचे क्षेत्रांत त्यांस स्थान मिळत नाही, ही अडचण नाहीशी होण्याची आवश्यकता ठेसकाने प्रतिपादन करून नंतर आणखी असेही सांगितले आहे की, केवळ भांडवल-पुरवठ्याचा प्रश्न समाधानकारक रीतीने सुटून मागणार नाही. शैती सुधारणेचा व्यापक प्रश्न हाती घेऊन त्यासंबंधांत सर्वेव्यापी व सुसंबद्ध योजना अंमलांत आणणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे. सध्या शैतीच्या धंद्यांत शेतकऱ्यांस पुरेसे घान्यही मिळण्याची मारामार पडत आहे. जमिनीच्या विभक्त मालकीच्या तुटकांचे एकत्रीकरण, शैतीच्या पद्धतीत सुधारणा, विक्रीची पद्धतशीर व्यवस्था, इत्यादि प्रश्न येथे उद्भवतात. शैतीचा धंदा प्रथम किफायतशीर बनला पाहिजे. ही गोष्ट पडवून आणणे महाप्रयत्नांचे काम आहे. उरपादना अधिक कार्यक्षम करून त्यांत विविधता आणण्याचा नंतर प्रयत्न केला पाहिजे. विक्रीची पद्धतशीर योजना करून, शेतकऱ्यांस त्यांच्या मालास विकण्यास तो भाव मिळण्याची व्यवस्था करण्याचे महत्त्वहि फार मोठे आहे. केवळ कर्जनिवारक कायद्यांनी शेतकऱ्यांचा आर्थिक प्रश्न सुटणार नाही व एकदा कर्जाचा बोजा कमी केला म्हणजे तो पुनः वाढणार नाही ह्याची कांही तरी योजना केल्याविना कर्ज कमी करण्याचा कांहीहि उपयोग होणार नाही, हें लक्षांत ठेवले पाहिजे. शेतकऱ्यांची उत्पादनशक्ति व त्यांचे उत्पन्न वाढविणें हें काम अधिक अवघड परंतु तितकेंच अगत्याचे आहे.

मुंबई येथील सोन्याचादीचा बाजार

तेजीवदला कसा करतात ?

व्यापारी लोक वायथाचे व्यवहार करतात, परंतु ठराविक दिवशीं पैसे देऊन चांदी घेण्याचा अगर पैसे घेऊन चांदी देण्याचा त्यांचा हेतु असतोच असें नाही. किंमतींच्या चढउतारांतील तफावतही ते देत-घेत नाहीत; परंतु त्यापुढील वायथाचे तारसेपर्यंत आपला व्यवहार त्यांस लांबणीवर टाकल्याचा असतो व त्यासाठी लागणाऱ्या पैशाची तरतूद दळाल करतो. समजा, "अ"ने मार्गशीर्षाच्या वायथाचे ६० रुपये द्याने १० पाट घेतले आहेत. पैसे देण्याची वेळ आली; तेव्हां त्याने हा व्यवहार पुढच्या म्हणजे पौषाच्या सेटलमेंटपर्यंत पुढे ढकलण्यास दळालास सांगितले. दळाल काय करतो ? तो आपल्या गिऱ्हाइकातर्फे १० पाट चालू द्याने मार्गशीर्ष वायथाचे विकतो व पौष वायथाचे तेवढेच पाट विकत घेतो. मूळ किंमत ६० रुपये, व्यवहार पुरा करण्याच्या वेळची मार्गशीर्ष वायथाची किंमत ५८ रु. व पौष वायथाची किंमत ५८ रु. ४ आ. होती, असें मानल्यास गिऱ्हाइकांने मार्गशीर्ष महिन्याच्या वायथाचे किंमतीमधील तफावत म्हणजे ६० रु. - ५८ रु. = २ रु. \times २८ \times १० = ५६० रुपये भरले पाहिजेत. त्याची नवी खरेदी ५८ रु. ४ आ. ची आहे. पौष सेटलमेंटचे पूर्वी गिऱ्हाइकास आपले १० पाट किंमत वाढल्यास विकता येतील, अगर वरीलप्रमाणेच पुढच्या वायथाचे तारसेपर्यंत व्यवहार पुढे ढकलता येईल. वरप्रमाणेच त्यास रकम भरावी लागेल. ह्यास तेजी बदला असें म्हणतात.

मंदी-बदला कसा करतात ?

समजा, वरील उदाहरणाचे उलट, एकाचा व्यापाऱ्याने मार्गशीर्ष वायथाचे, ५९ रु. द्याने १० पाट विकण्याचा करार केला आहे. सेटलमेंटच्या दिवशीं, आपला विक्रीचा करार पुरा न करता तो पुढच्या पौष सेटलमेंटपर्यंत पुढे ढकलण्यास व्यापारी सांगतो. ह्या वेळीही, आपल्या गिऱ्हाइकातर्फे दळाल दोन करार करतो. (१) मार्गशीर्ष वायथाचे १० पाट ठरलेल्या किंमतीस घेणे व (२) १० पाट पौष वायथासाठी बाजारभावाने विकणे. विकत घेताना त्यास ५६ रु. पडले व विक्रीचा भाव ५६ रु. ४ आ. होता, ह्या हिशेबांने, गिऱ्हाइकास

५९ रु. - ५६ रु. = ३ रु. \times २८ \times १० = ८४० रुपये मिळतील. पौष वायथासाठी त्याचा ५६ रु. ४ आ. विक्रीचा करार कायम राहिलच.

पहिल्या उदाहरणप्रमाणे ह्या वेळीही गिऱ्हाइकास विकल्प राहतील. मंदी-बदला म्हणतात, तो हाच.

बदल्यांत पैसे कसे गुंतवतात ?

बँकर व श्रीमंत लोक ह्यास वरील प्रकारच्या बदल्यांचे व्यवहाराने पैसे किफायतशीर गुंतविता येतात. दळालाजबळ बदला व्यवहारास लागणारी पुरेशी रकम असतेच असें नाही व असली तरी तो त्यांत गुंतवीलच असेंही नाही. म्हणून, तो आपल्या गिऱ्हाइकांस मांडतबळाला गाढून देतो. तेजी-बदल्यांतील मार्गशीर्ष वायथाची १० पाट चांदी विकत घेण्याचा व पौष वायथाची १० पाट चांदी विकण्याचा एकदम व्यवहार करणारा मनुष्य त्यास हवा असतो. बँक हा व्यवहार करते. समजा, मार्गशीर्ष वायथाचा दर ५८ रु. आहे. तर मग, दळाल बँकेस ५८ रु. द्याने चांदी विकील व पौष वायथाची ५८ रु. ४ आ. द्याने चांदी तिचेकडून विकत

येईल. म्हणजे, बँक १६,२४० रुपये देऊन दळालकडून चांदीचे पाट ताब्यात घेतो व पौष वायथाचे सेटलमेंटचे वेळी १६,३१० रुपये घेऊन ते पाट परत देते. म्हणजे, १६,२४० रुपयांच्या मांड-वलावर बँकेस एका महिन्यांत ७० रुपये मिळाले, ह्या हिशेबांने व्याजाचा दर ४ $\frac{१}{२}$ % ते ५% पडला, असा अर्थ होतो.

मंदी-बदल्याचे वेळीही बँकर अशाच रितीने व्याज मिळवितो. दळाल आपल्या गिऱ्हाइकातर्फे बँकेकडून मार्गशीर्ष वायथाचे १० पाट विकत घेतो व पौष वायथाचे १० पाट विकतो. मार्गशीर्ष वायथाचा दर ५८ रुपये असल्यास, ५८ रु. ४ आ. द्याने बँक चांदी विकील, म्हणजे १० पाट देऊन ५८ रु. ४ आ. \times २८ \times १० = १६,३१० रुपये प्रत्यक्ष घेईल व पौष सेटलमेंटचे वेळी फक्त १६,२४० रुपये देऊन पाट पुनः परत घेईल व एका महिन्यांत ७० रुपये मिळवील. चांदीच्या बाजारभावांत फरक पडला तरी बँकेचे नुकसान होत नाही व मुद्दल सुरक्षित रहाते. कर्ज-रोक्यांच्या तेजी-मंदी बदल्यांत ह्याच प्रकाराने पैसे चांगल्या रितीने व्याजी लावता येतात. त्यांत सट्टेबाजी नाही.

वर्षासिने

आपल्या म्हातारपणाची तरतूद करण्याचा एक सोईस्कर मार्ग म्हणजे विमा कंपनीकडून वर्षासन घेणे, हा होय. एक ठराविक रकम एकदम देऊन अथवा कांहीं ठराविक वर्षे हजे भरूनहि विमा कंपनीकडून वर्षासन घेता येते. वर्षासनाची रकम दरमहा अगर दर तिमाहीस मिळवी, अशीहि व्यवस्था करता येते. आज ठराविक रकम भरून, आजच्या तारलेपासूनच वर्षासन घेता येते, अथवा अर्जदाराच्या ठराविक व्ययापासून पुढे तें मिळण्याचीहि तरतूद होऊ शकते. वर्षासन आमगण अथवा ठराविक निश्चित वर्षे, कराराप्रमाणे मिळते. कित्येक लोक आपल्या मृत्युपत्रांत पैसे ठेवून, त्यांचा विनियोग आपल्या नातल्यांस अगर नोकऱ्यांस वर्षासन मिळवून देण्याकडे करावा, अशी त्यांत व्यवस्था करतात.

हिंदुस्थानांत आधुनिकीयत्वाचा प्रसार बराच झाला असला, तरी वर्षासनाची कल्पना अद्याप हदमूल हाडलेली नाही. १९३८ संव-धाचे हिंदी विमा कंपन्यांवावटचे आकडे हे स्पष्ट करतील.

१९३८ मध्ये ३० विमा कंपन्यांनी मिळून वर्षासनाचे एकूण १६५ करार केले. ह्या वर्षासनांची वार्षिक रकम १५,७८३ रुपये भरते. कांहीं वर्षासिने टोक रकमा घेऊन देण्यांत आली व कांहींचि वावट हजे घेण्यांत येत आहेत. एकूण १,३१,२७८ रुपये रोख घेण्यांत आले असून वार्षिक हजे ४,७८० रुपयांचे आहेत. १९३८ अखेर १,८८,४६७ रुपयांच्या वर्षासनांचे १,७३७ करार चालू होते. मेथॉडिस्ट ॲन्ड्युइस्ट सोसायटीने १९३८ साली सर्वांत अधिक म्हणजे १११ वर्षासनांचे करार केले व तिचेकडे वार्षिक ३२,८३२ हजार रुपयांच्या हप्त्यांचे ९७३ करार चालू आहेत. ओरिएण्टलने १९३८ साली ४४,७१६ रुपये घेऊन ३,५७४ रुपये वर्षासनांचे ११ करार केले. तिचेकडे ४४,९१८ रुपये हप्त्यांचे ७२,६०८ रुपये वर्षासनांचे १०८ करार चालू आहेत. ह्याच वर्षी कॉमनवेलथने वर्षासनाचा १ वेस्टर्न इंडियाने २ करार केले. वेस्टर्न इंडियाकडे १९३८ अखेर ६,२३६ रुपये वर्षासनांचे ४३ करार चालू होते; कॉमनवेलथचे व इंडियन प्रोग्रेसिव्हचे तत्सम आकडे ६१६ रुपये व ५ करार आणि ३६० रुपये व १ करार, असे आहेत.

स्फुट विचार

हिटलरची अमेरिकेस धमकी

प्रेसिडेंट रूझवेल्ट यांच्या नेतृत्वाखाली अमेरिकन कायदेमंडळ इंग्लंडला युद्धसहाय्य देण्याविषयीची योजना मान्य करण्यांत गुंतले असतां हिटलरनें नुकत्याच केलेल्या भाषणांत अमेरिकन राष्ट्रास धमकी देऊन वजावले कीं तें इंग्लंडच्या बाजूनें युद्धांत पडेल तर त्या बाबतींत जर्मनीस आपलें धोरण बदलावें लागेल. अमेरिकेस शत्रू समजून त्याच्या जहाजांवर हल्ला करण्यास आपण मार्गोपुढें पहाणार नाहीं असा ह्या धमकीचा स्पष्ट अर्थ आहे. येत्या वसंत ऋतूमध्ये आपली इंग्लंडवरची स्वारी होईल असें हिटलरनें जाहीर केलें आहे. जर्मनीचा हा वेत इंग्लंडला चांगला माहीत असून त्यास तोंड देण्यास तें राष्ट्र सिद्ध आहे. इंग्लंडवर जर्मनीनें हल्ला केलाच तर त्याच्या लढाया अत्यंत निकराच्या होतील, ह्यांत शंका नाही. पण त्यांत हिटलरला यश येण्याचा संभव नाही, एवढेंच नव्हे तर त्याचा हल्ला परतवला जाऊन जर्मनीच्या शेवटच्या पराजयाचा प्रारंभच त्या लढायांत होईल. इंग्लंडची बाजू मजबूत होण्यास अमेरिकेचें लढाऊ सहाय्य मिळत आहे आणि त्या सहायाच्या धोरणावर अमेरिकन कायदेमंडळाच्या संमतीचें शिक्षामोर्तब होत आहे ही गोष्ट हिटलरच्या डोक्यांत सलत आहे. अमेरिका लोकशाहीच्या चचावासारी लागेल तो स्वार्थत्याग करावयास तयार आहे ह्या गोष्टीचें वैषम्य हिटलरला वाटत आहे आणि तो आपल्या जुलमी सत्तेच्या कारवायांवर पांघरूण घालू पहात आहे. त्यानें शांतताप्रियतेचें व न्यायीपणाचें कितीही सोंग आणलें तरी त्यानें अमेरिकन राष्ट्र फसण्याचा मुळीच संभव नाही.

अमेरिकन मालाचा रशियामार्फत जर्मनीस पुरवठा !

इंग्लंडनें जर्मनीच्या परराष्ट्रीय व्यापाराची नाकेबंदी केली आहे तिच्यामुळे त्या देशास युद्धोपयोगी माल बाहेरून मिळणें कठीण झालें आहे. इटलीचीहि तीच अवस्था आहे. पादाक्रांत केलेल्या शेजारच्या देशांस लुबाडून जर्मनी आज आपला चरितार्थ चालवीत आहे. रशियाशी व्यापारी करार करून मात्र काहीं मालाची देवघेव होण्याची तजवीज जर्मनीनें केली आहे. जर्मनीकडून थंडसामुग्रीसारखा पक्का माल घ्यावा आणि त्याच्या मोबदल्यांत काहीं जातीचा कच्चा माल त्या राष्ट्रास पुरवावा अशी व्यवस्था रशियानें केली असली पाहिजे. अशा स्वरूपाचा व्यापारी करार जर्मनी व रशिया यांचे दरम्यान हाडा असल्याचें मागेच प्रसिद्ध झालें होतें. अमेरिकेचा व्यापार रशियाशी सामुद्री रीतीनें चाललेला आहे. ह्या व्यापाराच्या ओघांत रशियामध्ये अमेरिकन माल जातो, त्यांत काहीं हाई भाग रशियाकडून जर्मनी वेतो आणि अशा तऱ्हेनें जर्मनीस युद्धोपयोगी सामुग्री मिळते असें वाटण्यास कारण होण्यासारखी माहिती अलीकडे बाहेर आली आहे. ही गोष्ट इंग्लंडच्या वतीनें अमेरिकन सरकारच्या नजरेस आणण्यांत आली आहे. एका बाजूनें अमेरिका इंग्लंडला बुद्धिपुरःसर युद्धसहाय्य देत आहे आणि अप्रत्यक्ष रीतीनेंही आपल्या मालाची मदत जर्मनीस घ्यावी हें त्या राष्ट्रस पटणार नाही. रशियाशी वाटाघाट करून त्याच्यामार्फत जर्मनीस युद्धसामुग्री मिळणार नाही अशी तजवीज होण्याचा प्रयत्न अमेरिका करील ह्यांत शंका नाही. जर्म-

नीस अप्रत्यक्षपणे पोचणारा माल थोड्या प्रमाणांत आहे असें समजलें तरी तो दरवाजाहि बंद होणें इष्ट आहे. ह्या संबंधांत अमेरिका कोणता उपाय योजते तें पहावें.

हिंडुस्थानांत जपानी मालाची वाढती आयात

युद्धपरिस्थितीच्या योगानें जगांतील बाजारपेठा आणि त्यांतलीं गिःहाइके ह्यांच्या मागणी-पुरवठ्याची दिशा व परिणाम ह्यांमध्ये महत्त्वाचे फेरबदल होतात. ह्याचें एक उदाहरण हिंडुस्थानच्या जपानशी होणाऱ्या व्यापारांत आढळते. इंग्लंड व इतर युरोपियन राष्ट्रे युद्धाच्या घामयुग्मीत सापडल्यानें त्यांचे कडून हिंडुस्थानास यंत्रसामुग्री, रंग, कारखान्यांस लागणारे सामान इत्यादि माल मिळणें बंद झालें आहे. युरोपातील शत्रु-राष्ट्रांचा तर प्रश्नच नाही. इंग्लंडचे कारखाने युद्धसामुग्री बनवण्यांत गुंतले असल्यानें त्या राष्ट्रास यंत्रे, रंग ह्यांसारखा माल बाहेर पाठवणें शक्य नाही. तसेंच, समुद्रावरील वहातुक विनलष्करी हालचालींस मोकळी नाही. अमेरिकन व्यापाराच्या मार्गांत लांब अंतराची अडचण आहे. ह्या सर्व गोष्टींचा फायदा जपानला मिळाला असून त्या राष्ट्रांनें हिंडुस्थानास विशिष्ट जातीचा माल पुरवणाऱ्या देशांमध्ये महत्त्वाचे स्थान पाटाकवले आहे. गेल्या नोव्हेंबर अखेर पुण्या झालेल्या आठ महिन्यांत जपाननें ह्या देशांतून माल नेला त्यापेक्षा अधिक माल आम्हांस पुरवला. आयात कमी करून निमत वाढवावयाच्या जपानच्या धोरणाचें हें लक्षण आहे. वरील आठ महिन्यांत, पूर्वीच्या वर्षातील तत्सम अवधीपेक्षा सुमारे दीड कोटी रुपयांचा अधिक माल जपाननें हिंडुस्थानास पाठवला आणि हिंडुस्थानाकडून सुमारे पावणेतीन कोटी रुपयांचा कमी माल वेतला. ह्या योगानें आयातनिमित्त व्यापारातील तफावत जपानच्या बाजूनें अनुकूल रीतीनें वाढली. जपानी कापडाची आयात कमी होत असली तरी तिचें एकूण व्यापारांतील प्रमाण अजून मोठें आहे. वाढलेल्या किंमती हिशोबांत घेतल्या तरी जपानी यंत्रे, रंग इत्यादि माल हिंडुस्थानांत अधिकाधिक घेत असल्याचें स्पष्ट दिसते. जपानी चलन-व्यवस्था ब्रिटिश पौंडाशी संलग्न नसल्यामुळे जपानी मालाची किंमत हिंडुस्थाननें देण्याची सास व्यवस्था करावी लागत आहे. ह्या बाबतींतल्या स्थिर योजनेची चर्चा लंडनमध्ये चालली आहे असें समजतें.

नवीन कारखान्यांची खेडेगांवांत स्थापना !

हिंडुस्थानचे माजी फडनवीस, सर जॉर्ज शूस्टर, ह्यांनी कॉमन्स सभेत सिक्रेटरी ऑफ स्टेट, मि. एमेरी, ह्यांस ह्या देशांत नवीन स्थापन होणाऱ्या कारखान्यांबाबत एक महत्त्वाचा प्रश्न विचारला, त्याचा उल्लेख येथें करणें आवश्यक आहे. युद्धसामुग्री मोठ्या प्रमाणांत तयार करण्याचे नवीन कारखाने हिंडुस्थानांत निघत आहेत आणि निघावयाचे आहेत. मोठमोठ्या शहरांच्या हद्दींत स्थापन झालेल्या कारखान्यांतील कामगार लोकांस गर्दीच्या वसतींत रहाणें भाग पडून आरोग्याच्या दृष्टीनें ही गोष्ट अनिष्ट ठरते असा आजपर्यंतचा अनुभव आहे. कामकरी लोकांस रहाण्यासाठी स्वस्त, सोयीची व आरोग्याचे दृष्टीनें चांगलीं अशीं घरे शहरांत मिळत नाहीत. जुन्या कारखान्यांचे संबंधांत ह्याविषयी सुधारणा करणें अवघड होत आहे. आतां कारखाने नवीनच निघावयाचे असल्यानें कामकऱ्यांच्या सोयीसाठी खेडेगांवीं, शुद्ध वातावरणांत त्यांची स्थापना प्रारंभीच करणें आणि गर्दीची व घाणीची अड-

चण दूर करणें शक्य आहे. हिंदुस्थान सरकारने व प्रांतिक सरकारनीं विनसरकारी ठिकांच्या संमतीन नवीन कारखान्यांची ठिकाणें सेडेगांवांच्या आसपास निश्चित करावीं अशी सूचना सर जॉर्ज हॉर्नी आपल्या प्रश्नाच्या द्वारे केली आणि तिच्या संमती-वजा उत्तर मि. एमरी हॉर्नी दिलें. मद्रास व मुंबई ह्या प्रांतांत विजेचें उत्पादन विस्तृत प्रमाणावर होत असल्यानें तेंचें सेडेगांवांच्या मोठ्ठ्या प्रदेशांत व हवेंत नवीन कारखाने प्रस्थापित करणें सोप्याचें होईल असें सर स्टॅन्ले रीड हॉर्नी सांगितलें आणि मि. एमरी हॉर्नी त्यास पुढीं दिली.

तागाचे जोडे

बंगालमध्ये तागाच्या पिकावर तेथील शेतकरीवर्ग बहुतांशी अवलंबून असतो आणि तागास मागणी आणि बाजारभाव येईल त्या मानानें त्या वर्गाची मिळकत कमी अधिक होते. फळकट्यास तागाच्या मिरण्या आहेत, त्यामध्ये कच्च्या तागाचा बराच उठाव होतो. तथापि, युद्धपरिस्थितीमुळे कच्च्या व पक्क्या तागाच्या मालाची निर्गत मर्यादित होऊन गेली आहे. बंगालमधील तागाच्या लामवडीचे क्षेत्र कमी करून त्यांतील पिकाची किंमत वाढण्यास मदत करावी असा विचार प्रांतिक सरकार करीत आले आहे. तागाचा उपयोग दुसऱ्या कामासाठी करता आला तर त्यास नवी मागणी उत्पन्न होण्यासारखी आहे. ह्या दृष्टीनें बाटानगर येथील बुटांच्या कारखान्यांत होणाऱ्या प्रयोगांचे महत्त्व आहे. बुटांच्या तळवा तागाच्या दोऱ्यांचा बनवण्याची पद्धति आहे आणि ती आज्ञेदाइनमध्ये विशेष रूढ आहे. मध्यवर्ती तागाच्या समितीचे चिटणीस मि. मुजुमदार, हॉर्नी बाटानगर येथील कारखान्याच्या व्यवस्थापकाचे लक्ष ह्या गोष्टीकडे वेधले असतां काठ्याच्या तळाचे ह्य अलीकडे आपण बनवीत असून ते प्रयोगावस्थेत असल्याचें सांगितलें. बुटांच्या वरच्या भागांत कापूस व ताग बाटाच्या कारखान्यांत आजूही वापरण्यांत येत आहे आणि ह्या बनवडीचा माल स्वस्त व लोकप्रिय आहे असा अनुभव त्यांनीं निवेदन केला. सर्वत्र बुटास तागाच वापरण्याचा प्रयोग करून पहण्याची आपली तयारी बाटाच्या व्यवस्थापकांनीं दाखविली. ह्या कामीं तागाची मध्यवर्ती समिती बाटाशी पूर्ण सहकार्य करील असें आश्वासन मि. मुजुमदार हॉर्नी दिलें.

हिंदी विभागगितीयांत अंकजुअरी मराठे ह्यांचें प्रमुख स्थान.

हिंदी आयुर्विमा कंपनीच्या मूल्यमापनांचा तक्ता १९३९ च्या इंडियन इन्शुरन्स इअर बुकत प्रसिद्ध करण्यांत आला आहे. त्यावरून असें दिसतें कीं १२० कंपनीपैकी ६१ कंपन्यांचें मूल्यमापन श्री. ग. स. मराठे, एम. ए., ए. आय. ए., अंकजुअरी, हॉर्नी केलेले आहे. अंकजुअरीचीं नांवें व त्यांनीं केलेल्या मूल्यमापनांची संख्या ह्यांची माहिती खाली दिली आहे:—

अंकजुअरी	मूल्यमापनांची संख्या
ग. स. मराठे	६१
के. बी. माधव	२४
जे. सी. सेन	१०
एच. के. सेन	९
एल. एस. वैयनाथन	८
इतर १६ अंकजुअरी मित्रून	१८

१२०

म्हणजे, एकूण मूल्यमापनांपैकी सुमारे निम्मो मूल्यमापने श्री. ग. स. मराठे हॉर्नी केलेली आहेत. दुसरे एक महाराष्ट्रीय विभागगिती, श्री. के. बाय. जोशी, हॉर्नी एक मूल्यमापन केलेले आहे, तें त्यांच्या स्वतःच्याच म्हणजे वेस्टर्न इंडिया विमा कंपनीचें आहे. ह्या दोघांचेरीज आणखी कोणताही महाराष्ट्रीय अंकजुअरी यादीत सापडत नाही.

औद्योगिक संशोधनाच्या कार्याचा विस्तार

(सर अर्देशिर ब्रलाल ह्यांचें इंडियन सायन्स कमिशनमधील अध्यक्षीय भाषण.)

अमेरिका व ब्रिटिश साम्राज्यांतगत अनेक देश ह्यांत औद्योगिक संशोधनास गेल्या महायुद्धानें शिकविलेल्या घड्यांनीं चालना दिली. त्याचप्रमाणे हिंदुस्थानाचें परावर्तित्व गेल्या महायुद्धानें सिद्ध केले. " हिंदुस्थान देशाचें औद्योगिक राष्ट्रांत रूपांतर करण्यांत त्यास सरकारचें शक्य तेवढे सहाय मिळाले पाहिजे, अशी त्याची वास्तविक मागणी आहे " अशा अर्थाचें एक पत्र हिंदुस्थान सरकारनें भारतमंत्र्यांस पाठविलें व तें धोरण त्यांस पसंत पडले. लवकरच, सर टॉमस हॉलंड ह्यांच्या अध्यक्षत्वाखाली इंडियन इंडस्ट्रिअल कमिशनची नेमणूक करण्यांत आली. महायुद्धानें उद्योगधंधांस दिलेली चालना थोड्याच वर्षांत थंडावली व युद्धकाळांत स्थापन झालेले कित्येक कारखाने बंद पडले. नव्या जागतिक युद्धाच्या पडछायेनें हिंदी शास्त्रज्ञांचें लक्ष ह्या प्रश्नाकडे पुनः वेधले व त्याचा परिणाम म्हणजे शास्त्रीय व औद्योगिक संशोधनासाठी ग्रेट ब्रिटनमध्ये स्थापन झालेल्या स्वतंत्र खात्या-प्रमाणें हिंदुस्थानांतहि खातें निर्माण करण्याची आवश्यकता अनेकवार प्रतिपादली गेली. असेर, अशा प्रकारचें बोर्ड नेमण्यांत आले.

ह्या बोर्डाचें धोरण युद्धविषयक परिस्थिति व गरजा ह्यांच्या-पुढें मर्यादित असतां कामा नये. युद्धविषयक गरजांस, अर्थातच, प्राधान्य देणें आवश्यक आहे; परंतु हिंदी उद्योगधंधांबाबत दीर्घकालीन गरजा नजरेसमोर ठेऊन त्यांना परिपोषक होईल अशाच रीतीनें संशोधनाचा कार्यक्रम आसला पाहिजे. युद्धविषयक तातडीच्या गरजा भागल्यानंतर, कदाचित्, बोर्डाची रचना अधिक व्यापक दृष्टीनें पुरी करण्यांत येऊन, बोर्डाचें अंतिम ध्येय सध्या होण्यास सहाय होईल, अशी अपेक्षा आहे. गेल्या महायुद्धाचे वेळीं स्थापन झालेले व भरभराट पावलेले उद्योगधंदे महायुद्धानंतर बंद पडले, ह्याचें कारण त्यांस सरकारकडून आवश्यक तें उजेदन व संरक्षण मिळालें नाहीं, हें होय. सध्याचें युद्ध समाप्त झाल्या-नंतर, आतां सुरू करण्यांत येणाऱ्या उद्योगधंधांस योग्य तें संरक्षण सरकारकडून मिळेल, असें आश्वासन मिळाल्याविना, बोर्डाच्या स्थापनेचा उद्देश फलद्रूप होणार नाहीं व नवे उद्योगधंदे निर्माण होणार नाहीं.

बोर्डाच्या कामाची प्रगति जितकी शीघ्र असावायस पाहिजे तेवढी ती नाहीं. बोर्डाचें काम हिंदुस्थान सरकारच्या एका सात्या-माफत पुरे व्हावयाचें असत व बोर्डाचे सहायास दिलेला नोकर-वर्ग पुरेसा नाहीं, ह्या दोन कारणांमुळे प्रगति जोरानें होत नाहीं. प्रारंभ करायलासुद्धा पांच लक्ष रुपयांची ग्रेट अल्पत अपुरी आहे व ह्यावरून एकंदर कार्याच्या विस्तारासंबंधी अज्ञान दिसून येतें, असें म्हटलें पाहिजे. ग्रेट ब्रिटनमध्ये, युद्धपूर्वी, संशोधनावर दरसाल ९ कोटि रुपये खर्च होत असत, त्यापैकी निम्मा खर्च औद्योगिक संशोधनासाठी होई. अमेरिकेच्या तत्सम खर्चाचा आकडा १ अब्ज रुपयांवर जाईल. रशियाहि अत्यंत मोठ्या प्रमाणावर संशोधनासाठी खर्च करितो. अमेरिका व रशिया हे देश सोडले, तर बिबिच नैसर्गिक देणग्यांची अनुकूलता इतक्या मोठ्या प्रमाणावर असणारा देश हिंदुस्थानाविना दुसरा कोणताही नाहीं. वर निर्दिष्ट केलेल्या देशांच्या संशोधनावरील खर्चाचे मानानें हिंदुस्थानानें अल्प खर्च जरी त्यासाठी केला, तरी येथील नैसर्गिक अनुकूलनेचें औद्योगिक प्रगतीस सहाय्य होऊन हिंदुस्थानास औद्योगिक राष्ट्रांत महत्त्वाचें स्थान प्राप्त होऊ शकेल.

**हिस्टॉरिकल अँड एकाॅनॉमिक असोसिएशन,
फर्ग्युसन कॉलेज, पुणे.
राष्ट्रीय महोत्सव**

वरील हिस्टॉरिकल अँड एकाॅनॉमिक असोसिएशनचा राष्ट्रीय महोत्सव रविवार, ता. २ फेब्रुवारी रोजी मोठ्या थाटाने सजरा करण्यांत आला. ह्या महोत्सवाप्रतीत्यर्थ असोसिएशनचे अनेक प्रमुख मार्जां सभासद दूरदूरच्या ठिकाणांहून मुद्दाम आले होते, त्यामुळे ह्या उत्सवांत मार्जां सभासदांचे संमेलनहि झाले. कलकत्ता विश्व-विद्यालयाचे अर्थशास्त्राचे मार्जा प्रोफेसर व सध्याचे पंजाब प्रांताचे फॅकनबीस, सर मनोहरलाल, ह्यांनी समारंभाचे अध्यक्षस्थान स्वीकारले होते व मुद्दाम लोहोरहून पुण्यास ते त्यासाठी आले होते. महोत्सवाचा मुख्य भाग म्हणून इपार्ली ३-३० वाजतांची सभा, हा होय. ह्या वेळी, असोसिएशनच्या आजूजी व मार्जा सभासदांप्रमाणे शहरांतील अनेक प्रमुख शिक्षणतज्ज्ञ नागरिक हजर होते. प्रो. द. गो. कर्वे ह्यांनी प्रथम भाषण करून सर्वांचे स्वागत केल्यानंतर, असोसिएशनचे विद्यमान चिटणीस, श्री. अम्यंकर, ह्यांनी समारंभास यश चिंतनाच्या संदेशांची यादी व काही संदेशांचा मतिताई ह्यांचे वाचन केले. हिंदुस्थानाच्या सर्व प्रमुख अर्थशास्त्रज्ञांचे संदेश आले होते. प्रो. काळे ह्यांच्या नेतृत्वाखाली चाललेल्या असोसिएशनच्या कार्याची त्यांत प्रशंसा होती व प्रो. काळे ह्यांचे हिंदी अर्थशास्त्रज्ञांतील प्रमुख स्थान, राष्ट्रीय आर्थिक धोरणाचा त्यांनी अर्हनिश केलेला पुरस्कार, त्यांनी तयार केलेली शिष्यपरंपरा इत्यादींबद्दल त्यांत आदर व्यक्त केलेला होता व प्रो. काळे ह्यांच्या सत्कारांत सहभागी होण्याची उत्कट इच्छा प्रकट केलेली होती. प्रो. कोगेकर ह्यांनी नंतर असोसिएशनच्या गेम्स २५ वर्षांतील कामगिरीचा आढावा घेतला व पुढील कार्याची नियोजित दिशा दर्शविली. प्रो. काळे ह्यांनी ही संस्था २५ वर्षांपूर्वी स्थापन करून विवाच्यार्थ आर्थिक व ऐतिहासिक प्रश्नांचा अन्वयासपूर्ण व स्वतंत्र बुद्धीने विचार करण्यास शिकविले. ह्या संस्थेच्या नमुन्याप्रमाणे आतां अनेक कॉलेजांतून संस्था स्थापन झालेल्या आहेत. प्रो. कोगेकर ह्यांच्या भाषणानंतर, संस्थेचे पाहिले उपाध्यक्ष कै. प्रो. हरिभाऊ लिमये व प्रथमपासूनचे अध्यक्ष प्रो. वा. गो. काळे ह्यांच्या तैल-चित्रांचे अनावरण करण्याची अध्यक्षीस विनंति करणारे डॉ. परांजपे, डॉ. महाजनी, प्रो. पी. एम. लिमये, प्रो. बेरी व श्री. बर्वे, आय. सी. एस. ह्यांची भाषणे झाली. या सर्वांनी कै. प्रो. लिमये व प्रो. काळे ह्यांचे गुणवर्णन करून, आपल्या काही जुन्या आठवणी निवेदन केल्या. त्यानंतर सर मनोहरलाल ह्यांनी टाळ्यांच्या गजरांत दोन्ही तैलचित्रांचे अनावरण केले.

सर मनोहरलाल ह्यांचे भाषण

तैलचित्रांच्या अनावरणानंतर प्रस्तुत राष्ट्रीय महोत्सवाचे निमित्ताने प्रो. कर्वे ह्यांनी संपादित केलेला, असोसिएशनच्या प्रमुख विद्वान मार्जा सभासदांच्या ऐतिहासिक व अर्थशास्त्रविषयक निबंधांच्या ग्रंथ प्रो. काळे ह्यांस असोसिएशनतर्फे सर मनोहरलाल ह्यांचे हस्ते सादर अर्पण करण्यांत आला. ह्या ग्रंथाच्या माहिती ह्याच अर्कांत दिलेली आहे. सर मनोहरलाल ह्यांनी त्या नंतर भाषण करून कै. प्रो. लिमये व प्रो. काळे ह्यांच्याविषयी गौरवण उद्गार काढले. प्रो. काळे ह्यांनी अर्थशास्त्राची रानड्यांची परंपरा अखंड चालू ठेवून हिंदुस्थानातील अर्थशास्त्रांत पाहिले स्थान

पटकावले व आपल्या शिष्यांकरवीं ते कार्य पुढेहि चालू राहील अशी स्फूर्ती त्यांत निर्माण केली, ह्यांबद्दल सर मनोहरलाल ह्यांनी घन्योद्गार काढले. हिंदी आर्थिक प्रगतीसंबंधी बोळतांना ते म्हणाले की, ह्यापुढे औद्योगिकरणालेरीज आपला तरणोप्राय नाही. हिंदुस्थानाचे भवितव्य उद्योगधंद्यांच्या वाढीवरच अवलंबून आहे.

रानडे ह्यांची परंपरा

प्रो. काळे ह्यांनी आपल्या भाषणांत प्रथम सर मनोहरलाल ह्यांचे आभार मानले. त्यांस नजर करण्यांत आलेल्या ग्रंथाच्या लेखकांनी व्यक्त केलेली निष्ठा व असोसिएशनने घडवून आणलेला महोत्सव ह्यांबद्दल त्यांनी प्रशंसाद्वार काढले. नंतर ते म्हणाले, “न्या. रानडे ह्यांस हिंदुस्थानाच्या उज्वळ भवितव्याबद्दल विश्वास वाटत होता. उत्क्रांतिमय प्रगतीचे ते पुरस्कर्ते होते व उद्योगधंद्यांच्या वाढीबद्दल त्यांचा एकसारखा प्रयत्न चालू होता. त्यांनी हिंदी अर्थशास्त्राचा ५० वर्षांपूर्वी पाया घातला व राष्ट्रीय आर्थिक धोरणाचा पुरस्कार केला, त्याचें फळ आतां दिसत आहे. रानडे ह्यांनी साखरेच्या हिंदी कारखान्यांचे वाढीसाठी ५० वर्षांपूर्वी प्रयत्न केला, त्याचप्रमाणे शेतीच्या बँकांच्या स्थापनेसाठी सटपट केले. आतां त्यांचे धोरण अंमलांत येत आहे व त्यांनी तेव्हां नव्याने सांगितलेल्या गोष्टी आज स्वाभाविक वाटत आहेत. रानड्यांची शिकवण आतां चांगली रुजली असून त्यांच्या परंपरेस मान्यता मिळाली आहे. असोसिएशनचे कार्य हे रानड्यांच्या शिकवणीचेच व्यावहारिक फळ आहे. असोसिएशनचा उत्कर्ष होतो.” श्री. अम्यंकर व प्रो. शर्मा ह्यांनी सर्वांचे आभार मानले व वंदेमातरमच्या गीतानंतर सभा विसर्जन पावली; सभेच्या नंतर निमंत्रित पाहुणे व असोसिएशनचे सभासद ह्यांसाठी थाटाचा उपहार समारंभ झाला.

हिंदुस्थानांत रेडिओची वाढती लोकप्रियता

१९२७ साली हिंदुस्थानांत एकूण ३,६०० लोकांजवळ रेडिओ होता. १९३५ साली २५,००० लोकांजवळ रेडिओचा परवाना होता. सध्या रेडिओ बाळगणारे १,२७,००० लोक असून त्यांत दरमास ४ हजारांची भर पडत आहे. कांही प्रमुख देशांत प्रत्येक १० हजार लोकवस्तीशी किती रेडिओ सेट्स पडतात, हे साठील तका दर्शवितो:—

देश	दर दहा हजार वस्तीस किती रेडिओ
हिंदुस्थान	३.६
जपान	२२०
रशिया	२४५
ग्रेटब्रिटन	१,७६०
अमेरिका	२,१००

वरील माहितीवरून हिंदुस्थानांत रेडिओचा प्रसार होण्यास किती वाव आहे, हे कळून येईल. हिंदी लोकांचे दारिद्र्य व रेडिओची भारी किंमत ह्यांमुळे रेडिओ सेट्सचा सप फार झपाट्याने होऊ शकत नाही. हिंदुस्थानांत १ हजार ते २ हजार रुपये वार्षिक उत्पन्न असणारे ५ लक्षांपेक्षा अधिक लोक आहेत, त्यांच्या आवाक्याच्या किंमतीत रेडिओ सेट मिळू लागला, तर ते सविचे रेडिओ विकत घेतील. २ हजार ते ३ हजार रुपये उत्पन्नाचे आणखी २.३ लक्ष लोक आहेत, ३.३ ते ८ हजार रुपये उत्पन्नाचे १.३ लक्ष लोक असून त्यापेक्षा अधिक उत्पन्नाचे सुमारे २ लक्ष लोक आहेत. हे सर्व लोक रेडिओचे अपेक्षित ग्राहक समजले पाहिजेत. ह्यालेरीज, रेडिओ परबडणारे ५-१० लाख शेतकरी व जमिनदार-इनामदार सापडू शकतील.

एक नवीन ग्रंथ

ऐतिहासिक व अर्थशास्त्रविषयक निबंध

फ्रान्सन कॉलेजांतील हिस्टोरिकल अँड एकोनॉमिक असोसिएशनच्या कार्ही सभासदांनी अभ्यासपूर्ण लिहिलेल्या निबंधांचा एक संग्रह प्रो. द. गो. कुर्वे ह्यांनी संपादिला असून, तो असोसिएशनचे प्रथमपासून गेली २५ वर्षे असलेले अध्यक्ष, प्रो. वा. गो. काळे, ह्यांस असोसिएशनच्या रौप्य महोत्सवाचे प्रसंगी सर मनोहरलाळ ह्यांचे हस्तं नजर करण्यांत आला. ह्या ग्रन्थाची एकूण २२८ पृष्ठे असून ती ऐतिहासिक, राजशासन व अर्थशास्त्र अशा तीन विभागांत वाटलेली आहेत. ऐतिहासिक विभागांत सहा लेख आहेत, त्यांत पहिलें स्थान प्रो. द. वा. पोतदार ह्यांच्या "सूर्यनुदयेच्या प्रदेशांत बाजीराव" ह्या लेखास देण्यांत आलेले आहे. श्री. द. वि. आपटे ह्यांनी आपल्या लेखांत बाजीरावाचें राजकारण व विकासपद्धति ह्यांचे मार्मिक परीक्षण केले आहे. प्रो. कामदार ह्यांनी आपल्या लेखांत महाराष्ट्र व गुजरात ह्यांच्या सांस्कृतिक ड्रव कसा पूर्वीपासूनचा आहे, हें विशद केले आहे. प्रो. ओतुरकरांच्या लेखांत मराठा अंमलासालील सामाजिक जीवनाचें वर्णन आले आहे. सासवदकर मराठ्यांचा अंमल दीर्घकाल असूंद होता, तेव्हां तेथील मूळ कामगदपत्रांच्या आधारेने काढलेल्या निष्कर्षास महत्त्व आहे, हें उघड आहे. श्री. एम. जी. दीक्षित ह्यांनी पूर्वकालीन काठेवाडातील वृद्धांची विश्वविद्यालयाचें वर्णन केले आहे. ग्रन्थाच्या राजशासन विभागांत तीन निबंधांचा संग्रह आहे. प्रो. एम. आर. पांडे ह्यांनी आपल्या निबंधांत व्यक्ती व राष्ट्र ह्यांच्या परस्पर संबंधांची चर्चा केली असून, व्यक्तीचें व्यक्तित्व तर राहिलें पाहिजे व व्यापक हितासाठी करावा लागणारा स्वार्थत्याग त्यावर ठाडठा जातों कामा नये अशी व्यवस्था आदर्श राज्यव्यवस्थेंत होणे अशक्य नाही, असे त्यांनी प्रतिपादन केले आहे. हिंदी संस्थानांच्या प्रश्नांचे अभ्यासपूर्ण निवेदन प्रो. आर. एच. केळकर ह्यांच्या निबंधांत आढळते. राजशासन शास्त्राच्या मर्यादेची पद्धति करून त्या शास्त्राच्या अभ्यासाची शास्त्रीय व पायासुद्धास दिलेले उराविण्याची आवश्यकता प्रो. एम. व्ही. कोगेकर ह्यांनी प्रतिपादिली आहे.

ग्रंथाच्या तिसऱ्या विभागांत १३ निबंध आलेले आहेत. प्रो. एस्. जी. बेरी ह्यांनी आपल्या निबंधांत किमान रहाणीस पुरेशा वेतनाच्या मूळ तत्त्वांचा विचार केला आहे. किमान मजुरी ठरविण्याचा हेतु, किमान मजुरी ठरविण्यांत येणाऱ्या अडचणी, ती ठरविण्याची पद्धति, इत्यादि गोष्टींची चर्चा करून, हिंदुस्थानांतील त्यासंबंधांतील परिस्थिति सांगून त्यांनी त्यावरील उपाय योजनेचाहि उहापोह केला आहे. प्रो. पी. एम. लिमये ह्यांनी मध्यम वर्गातील बेकारीच्या प्रश्नावर निबंध लिहिला आहे. जमीन महसूल सोतीच्या नण्याचे प्रमाणांत बसविला पाहिजे, असे श्री. डी. व्ही. दिवेकर ह्यांनी प्रतिपादले आहे. लोकसंस्था व आर्थिक प्रगति ह्या विषयांवरील प्रो. द. गो. कुर्वे ह्यांचा लेख त्यांच्या ह्या विषयावरील दीर्घ व्यासंगाचा निष्कर्ष आहे. प्रो. अंजुरिया ह्यांनी आपल्या लेखांत "हिंदी" अर्थशास्त्राची उत्पत्ति व त्याची प्रगति ह्यांचे वर्णन केले आहे. प्रो. एम. आर. व श्री. बी. आर. देऊके ह्यांनी आपल्या लेखांत हिंदी वैमानिक प्रगतीची माहिती दिली आहे. प्रो. टी. एम. जोशी ह्यांचा "मार्शल नंतरचें अर्थशास्त्र" हा लेख अभ्यासू वाचकांस अत्यंत उपयुक्त वाटेल. ग्याचप्रमाणे, प्रो. मावळणकर ह्यांनी अर्थशास्त्र 'शास्त्र' कसे बनत गेले, ह्याची आज-

पर्यंतची माहिती उत्कृष्ट रीतीने सांगितली आहे. अर्थशास्त्राकडे नघण्याची दृष्टी कशी पाळत गेली व अर्थशास्त्राच्या मर्यादा कशा बदलत गेल्या, हें त्यांच्या लेखावरून स्पष्ट होतें. श्री श्री. वा. काळे ह्यांनी आपल्या लेखांत, मध्यम वर्गातील तरणांस उद्योगधंद्यांत नभ्याने पदताना काय अनुभव व व्यावहारिक अडचणी येतात, ह्यांचे वर्णन केले आहे. श्री. एस्. जी. कुर्वे ह्यांनी मांडवशाही व कन्यानिष्ठम ह्यांतील वादांतून पुढें लवकरच तडोडीचें तत्त्व प्रत्यक्ष व्यवहारांत अमलांत येईल, असे मत प्रदर्शित केले आहे. श्री. एन. जी. अम्बेकर ह्यांनी, हिंदुस्थानांत गुंतविण्यांत परदेशी मांडवशाच्या प्रश्नाचा विचार करून, परदेशी मांडवशाचा ओष धांबविण्याऐवजी, त्याचा उपयोग हिंदी उद्योगधंद्याच्या वाढीकडे कसा करता येईल हा त्या संबंधांतील सरी महत्त्वाची व विचारार्ह बाब आहे, असे सांगितले आहे. श्री. आर. सी. जोशी ह्यांनी राष्ट्रीय स्वयंपूर्णतेच्या तत्त्वाच्या हिंदुस्थानांतील अंमलबजावणीसंबंधी आपले विचार प्रदर्शित केले आहेत. श्री. पी. व्ही. आगाशे ह्यांनी आपल्या लेखांत, स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या उत्पन्नाच्या बाबींचा विचार केला आहे.

वरील वर्णनावरून, ग्रंथांतील निबंधांचें स्वरूप ध्यानांत येईल. ह्या निबंधांचे लेखक हे हि. व. ए. असोसिएशनचे केवळ माजी सभासद नसून त्यांनी त्या त्या विषयावर अभ्यास केलेला आहे. प्रो. पोतदार, श्री. द. वि. आपटे, प्रो. बेरी, प्रो. कुर्वे, इत्यादि कार्ही लेखक, विद्वान ग्रंथकार व प्रथितयश लेखक म्हणून आहेत, परंतु बाकीच्यांचे निबंधहि ह्या ग्रंथांत शोभनील इतक्या तोडीचेच आहेत. संस्थेच्या ज्युनियरचे निमित्ताने प्रसिद्ध झालेल्या ह्या ग्रंथाची ह्या विषयांवरील वाङ्मयांत चांगलीच भर पडेल, ह्यांत संशय नाही.

कामगारांची पहिली तुकडी

हिंदुस्थानांतील कित्येक कामगारांस ग्रेटब्रिटनमध्यें नेऊन त्यांस तेथील कामगारांबरोबर रहाण्याची व काम शिकण्याची संधी देण्याची ब्रिटिश मजूरमित्री, मि. बेव्हिन, ह्यांची योजना मार्गेच प्रसिद्ध झाली आहे. ह्या तरुण कामगारांची यादी आतां प्रसिद्ध झाली आहे, त्यांत १० लोक मुंबई प्रांतांतील आहेत. बंगालचे वाट्यास ९, मद्रासला ७, पंजाबला ७, सिंधला ७, संयुक्त प्रांतास ६, बिहार व ओरिसास ५, आणि मध्यप्रांतास ५, ह्याप्रमाणे जागा इतर प्रांतांच्या वाट्यास आल्या आहेत. मुंबईच्या यादींत श्री. के. एन. बापट (फोर्डे मोटर्स) व श्री. एन. डी. केतकर हीं नांवें आढळतात. कामगारांच्या तुकडीस निरोप देण्यासाठी हिंदुस्थान सरकारच्या डेवरसात्याचे सेक्रेटरी, मि. हेदरी, हे मुंबईस मुद्दाम येणार आहेत. विवाहित कामगारांच्या कुटुंबास दरमहा ३५ रुपये अलावन्स मिळावयाचा आहे.

हिंदुस्थानांत मोटार-गाड्यांची आयात

वर्ष	संख्या (हजार)	किंमत (कोटि, लक्ष रु.)
१९२९-३०	१७	३,३६
१९३०-३१	१३	३,५८
१९३१-३२	७	१,४८
१९३२-३३	६	१,२९
१९३३-३४	१०	१,७७
१९३४-३५	१४	२,५९
१९३५-३६	१४	२,५१
१९३६-३७	१३	२,४३
१९३७-३८	१६	२,९८
१९३८-३९	११	२,१७
१९३९-४०	...	२,०७.

कागदाचे हिंदुस्थानांत उत्पादन

१९३७-३८ मध्ये हिंदुस्थानांत कागदाचे उत्पादन १० लक्ष, ७६ हजार हॅड्रडेवेट इतके झाले होते. १९३८-३९ मध्ये उत्पादनाचा आकडा ११ लक्ष, ८४ हजार हॅड्रडेवेट झाला व १९३९-४० मध्ये उत्पादन १४ लक्ष, १६ हजार हॅड्रडेवेट झाले. नॉर्वे, स्वीडन, इत्यादि देशांचा व्यापार बंद पडल्यामुळे हिंदुस्थानांत कागदाची आयात कमी झाली व त्या कारणाने परदेशी कागदाची स्थर्षा जाणवली नाही. कागदाचे वाजारभाव वाढले व त्या बरोबरच तो तयार करण्यास लागणाऱ्या विनसांचीही किंमत वाढली, तरी हिंदी कागद कारखान्यांस नफा चांगला सुटला. छपाईच्या कागदाची आयात ब्रह्मेशी स्वीडन-नॉर्वेमधून होत असे. ती बंद पडली तरी अमेरिका-कॅनडा ह्या देशांतून तो येऊ लागला. काही जातींच्या कागदासाठी मात्र गिऱ्हाइकांस स्वदेशी उत्पादनावरच अवलंबून रहाणे भाग आहे. हे उत्पादन सुरू होईपर्यंत ह्या जातींच्या कागदाचा तुटवडा भासणे स्वाभाविक आहे. युद्ध-परिस्थितीमुळे कागदाच्या कारखान्यांच्या भागांची किंमत कशी सुधारत गेली, हे खालील आकडे दर्शवितो. १९२८-२९ मधील त्यांची सरासरी किंमत १०० होती, असे येथे गृहीत धरले आहे.

कागद कारखान्यांच्या भागांच्या किंमतीस तेजी भागांच्या किंमतीचा दर्शक आकडा

१९२८-२९	१००
सप्टेंबर, १९३९	१८९
डिसेंबर, १९३९	३२५
जानेवारी, १९४०	२९०
फेब्रुवारी, १९४०	३१५
मार्च, १९४०	२९५

म्हणजे मार्च १९३९ ते मार्च १९४० ह्या मुदतीत कागद कारखान्यांच्या भागांची किंमत ७४% वाढली.

१९३९-४० अखेर हिंदुस्थानांत कागदाचे १३ कारखाने चालू होते. ह्या वर्षी प्रामुख्याने कागदाच्या वनावटीसाठी २२ लक्ष रुपयांचा २ लक्ष, ३४ हजार हॅड्रडेवेट रांधा आयात झाला. कागद व कार्डबोर्ड ह्यांची आयात एका वर्षात ३१ लक्ष हॅड्रडेवेटवरून २७ लक्ष हॅड्रडेवेटवर आली, परंतु किंमतीत वाढ झाल्या-कारणाने आयातीची किंमतही ३ कोटी, २३ लक्ष रुपयांची ३ कोटी ४६ लक्ष रुपये झाली. छपाईचा कागद पूर्वीपेक्षा अधिक आला, परंतु लिहिण्याचा कागद, पाकिटे, रद्दी कागद, कार्डबोर्ड, इत्यादींची आयात उतरली. अमेरिका आणि जपान आता पूर्वीपेक्षा बऱ्याच मोठ्या प्रमाणात हिंदुस्थानाकडे कागद पाठवू लागले आहेत.

मुंबई सरकारचे अन्नकारी उत्पन्न

मुंबई सरकारचे १९३९-४० मध्ये अन्नकारी उत्पन्न सुमारे ८८ लक्ष रुपयांनी कमी झाले. १९३८-३९ मध्ये ते २ कोटी, ८७५ लक्ष रुपये झाले होते; १९३९-४० ते १ कोटी, ९९ लक्ष रुपये भरले. दारूचा खप पुष्कळच कमी झाला. अहमदाबाद, भडोच, मुंबई उपनगर, मुंबई व कारवार येथे दारूवेंदीचे धोरण अंमलात होते, तेथेच अर्थात दारूचा खप विशेष कमी झाला. परंतु, दारूवेंदीच्या क्षेत्रास लागून असलेल्या विभागांत दारूची विक्री बरीच वाढली.

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Banking and Finance, Accountancy and Auditing, Commerce, Business Organisation, Rural Reconstruction and allied Subjects.

Books on all Subjects and of all Publishers in India, England and America are readily supplied at the published Prices.

मधुमेहावरील औषध

तीन आठवड्यांचे औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, रुरल प्रॉडक्ट्स कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, तदापिन, पुणे २.

दहा हजार रुपयांची घड्याळें बक्षिस

“जोहर हुस्न” ह्या आमच्या प्रसिद्ध राजिस्टर्ड औषधाच्या वापरण्याने शरीराच्या कोणत्याही भागावरील केस काहीही त्रास न होता नाहीसे होतात आणि जन्मभर पुन्हा कधीही त्या ठिकाणी तें येत नाहीत. औषध लावलेली जागा रेशमासारखी मऊ, नरम व सुंदर होऊन जाते. वाटलीची किंमत फक्त १ रु. १४ आणे. ह्या औषधाच्या प्रसिद्धीसाठी प्रत्येक वाटलीबरोबर एक फॅन्सी रिस्ट वॉच फुकट पाठवण्यांत येते. हे घड्याळ अत्यंत सुंदर व मजबूत आहे. सौंदर्य व मजबूती ह्या विषयीची दहा वर्षांची गॅरंटी देण्यांत येते आणि गॅरंटीचा करारनामा प्रत्येक घड्याळाबरोबर पाठवण्यांत येतो.

सूचना—माल पसंत न पडल्यास त्याची किंमत परत केली जाते. तीन वाटल्या एकदम वेणारास टपाल ह्येला माफ आहे आणि तीन घड्याळें बक्षिस मिळतात.

पत्ता—लंडन कर्माशियल कंपनी पोस्ट बॉक्स नं. २७ (A. P.) अमृतसर—Amritsar.

निवडक बाजारमाव

बँक रेट (२० नोव्हेंबर, १९५१ पासून)	३%
सरकारी आणि निमसरकारी, रोले	
१% करमाक लोन (१९५५-५५)	११२-८
२% १९५३	१०४-१०
३% विनमुदत	९५-६
३% १९४०-५०	१०२-८
३% (१९६३-६५)	९४-८
३% १९४८-५२	९०-०
४% पोस्ट ट्रस्ट (लांब मुदत)	१०८-०
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत)	१०७-८
५% न्हेवर कर्ज (१९५३-६३)	११४-६
५% न्हेवर कर्ज (१९५५)	१२५-०

मंडळ्यांचे माग

(कॅम्बोली पहिला आकडा भागाची दर्शनी किंमत, दुसरा-आकडा पसल झालेले मांडवल व कॅम्बोलीतचा आकडा वार्षिक विविधदंड दर्शवितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१४२-८
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	१०५-१२
स्टेट बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ८%	४३-१४
इंपिरियल बँक (५००) १२%	१५६-०
बॉम्बे प्रॉ. को. बँक (५०) २ १/२%	५३-८
रिझर्व्ह बँक (१००) ३ ३/४%	१०५-०

बीज

बॉम्बे ट्रेडिंग ऑर्गॅ. (५०) १३%	१३०-४
कराची (१००) ९%	२१५-०
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	२१५-०
टाटा पॉवर ऑर्गॅ. (१०००) ५ ३/४%	१५७-८
आंध्र स्टॅली ऑर्गॅ. (१०००) ७ ३/४%	१६०-०

रेल्वेज

दोंड-नारामती (१००) ४ ३/४%	१०२-०
पाचोरा-जामनेर (१००) ३ ३/४%	६०-०
अहमदाबाद प्रांतज (५००) ११ ३/४%	९८७-८
तापी स्टॅली (५००) ८%	६९५-०

इतर

बेलापुर सुगर (५०) १० १/२%	२०१-८
इन्व्हेस्टमेंट ट्रस्ट (१००-५०) २ १/२%	४६-४
शिवा स्टीम (१५) १ १/२%	२०-२
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ १/२%	४१-१२
ओरिएंटल विमा (२००) १२ ५/८%	३९६-०
टाटा आयर्न प. प्र. (१५०) ९%	२१५-०
टाटा आयर्न दु. प्र. (१००) १० १/२%	१४९-०
टाटा आयर्न ऑर्गॅ. (७५) १५ १/२%	३६४-८
टाटा आयर्न डिफेंड (३०) ७ ५/८ ११ आ. ३ १/२%	१८३७-८
जसोसिपेटेड सिमेंट (१००) ५ १/२%	१३३-४

सोन-चांदी

सोन (मिंट) प्रत्येक तोळ्यास	४२-३-०
चांदी प्रत्येक १०० तोळ्यास	६३-४-०

संजीवन हेअर टॉनिक

दारुणा, कॅस गळणें व टकल
ह्यावर अनुभविक उपाय
संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग कं., अहमदाबाद

“अर्थ” ग्रन्थमालेंतील पुस्तकें

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सहकार, बँकिंग इत्यादि विषयांवरील सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची लोकप्रिय पुस्तकें.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
दुसरी आवृत्ति किं. १ रु. ८ आ.
- २ व्हिन्ह बँक : किं. १ रु.
- ३ व्यापारी उलाढाली : किं. १ रु.

- १ भारतीय अर्थशास्त्र : किं. ५ रु.
- २ अर्थशास्त्र : किं. ३ रु.

अर्थशास्त्र, बँकिंग, सहकार इत्यादि विषयांवरील इतर पुस्तकेंहि पुरविली जातात.

अर्थ ग्रन्थमाला, पुणे ४.

पुण्यांत आल्यावर

सुशिक्षितांनीं सुरू केलेल्या

OUR HOME

या

कमालीच्या स्वच्छ, सात्विक व पुष्टिदायक
निवास भोजनालयांत

उत्तरण्यास या.

मध्यवर्ती, हवाशीर भोफळी जागा व सर्व सुखसोयी

याच एका ठिकाणीं

अनुभवास येतील.

अड्डर होम्स,

६१९ ज्ञानवार पेठ, नातूंचे हौदासमोर, पुणे.

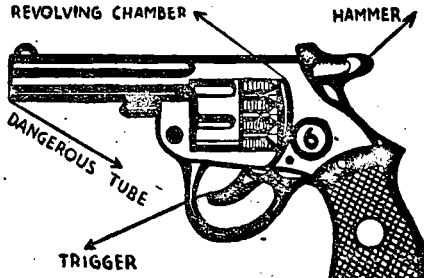
फॅन्सी रिस्ट वॉचेस

फुकट

फुकट

फुकट

१९४० वें मॉडेल
ऑटोमॅटिक
रिव्हॉल्व्हर

झायसेन्सची जरूर
नाही

STEVEN/ CO. CROMWELL, CONN. U.S.A.

रिव्हॉल्व्हरचा आकार बरील चित्रांत दाखवल्याप्रमाणे आहे. सन्यासुन्या रिव्हॉल्व्हरप्रमाणे दिसण्यात असून ह्याचा तसाच आवाज होतो. ह्याचे वजन १५ औंस आणि लांबी ७ इंच आहे. नळीमध्ये ६ काडतुसे राहतात आणि ती एकामागून एक उडवता येतात. ह्याच्या मोठ्या आवाजासोबत अंगुलीं श्वापदेहि घाबरून पळतात आणि चोर व शत्रू हांपासून रक्षणास तो उपयोगी आहे. ७७७ नंबरच्या रिव्हॉल्व्हरची किंमत ४ रु. ८ आणे आहे आणि त्याच्या बरोबर ३५ काडतुसे असतात. 'नं. ६६६' वें रिव्हॉल्व्हर उत्तम पोलादाचे असून त्याची किंमत ५ रु. १३ आणे आहे. त्याच्याबरोबर ४५ काडतुसे येतात. जादा १,००० काडतुसांची किंमत ३ रु. पंध्यासह पेटीची किंमत १ रु. १२ आणे. रिव्हॉल्व्हरसाठी तेल किं. १२ आणे. टपाल हॅगलिंग वेगळे.

फुकट—प्रत्येक रिव्हॉल्व्हर बरोबर दोन फॅन्सी रिस्ट वॉचेस फुकट बक्षिस दिली जातात. तीन रिव्हॉल्व्हर एकदम घेणारांस सहा घड्याळे बक्षिस आणि टपाल हॅगलिंग माफ.

पत्ता:—अमेरिकन पिस्तुल कंपनी
पोस्ट बॉक्स नं. २७ (A. P.) अच्युतसर (India.)

रिसबूड ब्रदर्स, टेलर्स

वक्तशीरपणा व फिटिंग ह्याची गॅरंटी

Prop. M. V. Risbud, B. A.

सदाशिव पेठ हौदानजीक, पुणे २.

महिलांचे भरतकाम व विणकामाच्या सामानाचें दुकान

एम्ब्रॉयडरी मार्ट

६१६ शनवार पेठ, पुणे २.

कामगार ब्राह्मी तेल
हिरामणि तेल
आवळ्याचे तेल

कोकें घांत रहातें, कॅस मजबूत होतात.
बळण्याचे बंद होतात व मरू रहातात.

धो बॉम्बे कलकत्ता ट्रेडींग क (मुंबई नं.४)

तमाम रोगांच्या नाश करून दांतजती स्वच्छ व चककट
देवपारिस्वर्गात उत्तम!

पोखाल
लूकेथपावडर
पोखाल ब्रँड को (रजिस्टर्ड) पूनासिटी

सरकारी डिप्लोमा मिळाल्यानंतर पुढील प्रॅक्टिस व घंदेशिक्षण घेऊन
जर्निमन टेलर व्हा.

मुक्त सहा ६ महिने, फीसह सर्व खर्च ६० रु., अगदी नवीन विद्यार्थ्यांस
फीसह सर्व ११० रु. मुक्त १ वर्ष

फराहकर टेलर्स अँड केडिमी, ६७२ सदाशिव, पुणे.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -
POONA CITY.

For Collegians
Wooden & Iron Furniture
FOR SALE AND HIRE
Your Popular Old Shop
SHEVAK BROS.

Work-Shop Address:
153 Kasaba,
Poona 2

Branch No. 1
Shevak Quarters,
near Fergusson College
Poona 4

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली

अर्थशास्त्र

लेखक—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. द. गो. कर्वे
पुस्तकसंख्या सुमारे ३००; किंमत ३ रुपये
या पंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धान्तांचे विवेचन केले
आहे.

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्यांचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे